

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА
(ВІЙСЬКОВА) АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ОБЛАСНИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-
МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА»

ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: НОВІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ

Матеріали науково-практичної конференції
з міжнародною участю

29–30 червня 2023 року

Харків
2023

Редакційна колегія:

В. О. Лагутіна — директор Комунального закладу
«Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва»,
кандидат архітектури, член Харківської організації
Національної спілки художників України.

І. І. Семикопенко — заступник директора Комунального закладу
«Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва»,
магістр державного управління.

Н. М. Роман — кандидат педагогічних наук, доцент,
член Харківського обласного відділення Національної
всукраїнської музичної спілки

**Традиційна культура в умовах глобалізації: нові вектори
розвитку.** Матеріали науково-практичної конференції (29–
30 червня 2023 року). — Харків. Видавець: О. А. Мірош-
ниченко, 2023. — 336 с.

ISBN 978-617-8130-34-3.

Збірка містить тези та доповіді, оголошені в ході роботи щорічної науково-практичної конференції з міжнародною участю «Традиційна культура в умовах глобалізації: нові вектори розвитку», яка відбувалася в м. Харкові 29–30 червня 2023 року. До конференції долучилися науковці та практики, що досліджують питання збереження та розвитку традиційної культури на Харківщині, Донеччині, Дніпропетровщині, Закарпатті, Івано-Франківщині, Кіровоградщині, Київщині, Львівщині, Луганщині, Рівненщині, Полтавщині, Чернігівщині, а також провідні вчені, які через війсьні дії опинилися в різних країнах світу, а саме: в Англії, Бельгії, Канаді, Китаї, Німеччині, Польщі.

У процесі обговорення та наукової дискусії були висвітлені ключові питання пошуку нових векторів розвитку традиційної культури за умов глобалізації й соціальних трансформацій; інноваційних інструментів щодо відтворення й розвитку зразків нематеріальної культурної спадщини в контексті актуальних культурних тенденцій; механізмів фіксації та відбудови зруйнованих історико-культурних об'єктів. У публікаціях дослідників, краєзнавців, фольклористів, мистецтвознавців та педагогів розкриті проблеми ревіталізації традиційної культури та мистецьких інституцій, а також накреслені шляхи збереження національної ідентичності через популяризацію традиційної культури і консолідацію української нації.

Для широкого кола науковців, практиків, а також усіх тих, хто цікавиться актуальними тенденціями в різних галузях народного мистецтва та новими векторами розвитку традиційної культури на локальному та глобальному рівнях.

УДК 008(062.552)

Дмитро ТРЕГУБОВ

кандидат технічних наук,
доцент Національного університету
цивільного захисту України
м. Харків

Ірина ТРЕГУБОВА

керівник гуртка – методист
Комунального закладу «Центр дитячої та
юнацької творчості №1»
Харківської міської ради

РОЗВИТОК ПРОЦЕСІВ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ

Українська культура в сучасному вигляді сформувалася під впливом майже 800-ти річних процесів багатократної віктимізації «москальщиною». Починаючи з володимирсько-суздальського князівства було багато спроб знищення Русі, а війська цього князівства приймали участь у багатьох монголо-татарських походах [1]. Можна навіть припустити, що це нашестя ініційовано якоюсь домовленістю між татаро-монгольською та володимиро-суздальською владою. Тому «свшан-зілля» відновлення національної ідентичності криється у глибинному пошаровому аналізі історико-культурної спадщини з відокремленням чужорідних, нав'язаних «москальщиною», елементів.

По відношенню до самоідентифікації можна сформулювати три підходи людини: розширювальний, пасивний й звужувальний. Пасивний – до недавнього часу був більш поширеним: «я вважаю себе людиною української ментальності – і цього достатньо». З початком загарбницької війни Московії проти України більшість українців та державна політика схилилися до підходу, який можна назвати «звужувальним»: все, чого торкнулося москальське, є ворожим. Але можна запровадити інший підхід – розширювальний: все, де є частка українського – є за своєю основою або українським, або об'єктивним, а тому заслуговує оцінки, «відмивання» та приєднання до класу «прояви українського». Цей шлях більш важкий та

кропіткий. Чи заслуговує він на відповідну роботу українського суспільства? Або чому «звужувальний» підхід має хибну складову? Наприклад, на даний час північно-східні орди називають узагальнено та зневажливо «русьня», що містить у собі слово «Русь». Тоді ми оговорюємо наших предків. Тобто північний сусід, обравши собі нову назву замість тієї, що склалася історично, відтискає нас, українців, від історичних коренів. Московія претендує на них, щоби завершити найбільшу у світі містифікацію.

Містифікація полягає у тому, що в першооснові «русскої» нації була дуже обмежена кількість представників слов'янських народів, які виїхали з територій Русі та експортували з собою православ'я. До них можна віднести ту частину древлян, які емігрували від наказів княгині Ольги до Залісся, зберегли ностальгію за рідним краєм (про що свідчить створення билинного епосу) та ненависть до Ольги. Розчинившись у місцевому населенні, вони, тим не менш, передали їм частину своєї культури. Лексема «русские» вказує не на національність, а на приналежність. За часів татаро-монгольської навали була схожа лексема: «татарські» люди – населення територій Русі, які частково перекриваються з територіями розселення древлян. Ці люди або заради власного порятунку, або, знов таки, з застарілою раною конфлікту з Києвом, підтримували татар. Тоді «руські» люди – це ті, хто або вдавали, що підтримують Русь, або ті, що виїхали з неї на інші землі. Для неслов'янських народів, які спілкувалися з древлянами, з відмінностями в побудові мовного апарату багато слів трансформувалося на спрощену та більш грубу вимову.

Таким чином, «русские» – це не національність, а менталітет, який полягає у спіранні на православ'я та відмові від власної національності. Це саме ті люди, яким потрібно євшан-зілля. Але вадою народження цієї псевдонації стало бажання знищити Русь, що й реалізував Андрій Боголюбський, коли знищив Київ сильніше ніж згодом татари; а потім суздальсько-володимирські війська ще й приймали участь у походах татар [1]. Нажаль ця вада народження не зникла, нікуди не зникло й бажання поглинати сусідні народи. Причому, скоріше за все, тієї національності, яка першою відмовилася від самоідентифікації, давно вже немає серед назв

народів Московії. Але відмова від національності на той момент виявилася вигідною. Більш того, виник механізм завоювання сусідніх земель за схемою: уявна дружба – православ'я – ініціювання внутрішніх конфліктів – каральні дії проти тих, хто не приєднався до «руського» менталітету. Навряд чи колись ця нація та держава звільниться від своєї вади народження. Єдиним шляхом для цього є самовизначення народів Московії за територіальною ознакою з відновленням національних ідентичностей та традицій.

В Україні проблема дещо складніша. Крім корінних народів до населення України додалося багато переселенців, якими Московія заміщувала вбитих, виселених, а також за створення солдатських поселень та в разі переміщення робітничих мас. На даний час найбільш болючим стало мовне питання, до якого дивним чином приєдналося питання літнього-зимового часу. Останнє – вирішити розрахунковим шляхом неможливо, будь який вибір буде незручним для Сходу або Заходу України. Але необхідно розуміти, що будь які рішення, які зараз приймаються, особливо за умови поєднання реальної агресії північного сусіда та її гібридних проявів, повинні не розділяти українців, а поєднувати їх. Тоді можна прийняти суто політичне рішення – зсув часу на півгодини, як середнє значення між літнім та зимовим часом.

У вирішенні мовного питання можна відштовхнутися від мови Г.С. Сковороди, яка була підґрунтям у створенні української літературної мови та можна вважати – що й «руської». Зараз склалася ситуація, що розмовляти мовою, повернутою нам агресором, та вивчати її нацменшинами не можна. Тим не менш, для мільйонів осіб – це мова дитинства, і така людина, навіть якщо вона абсолютно вільно володіє українською мовою, в стані стресу все одно буде автоматично переходити на «руську». Якщо народи України не будуть вивчати свою мову – то як вони будуть читати твори своїх митців (наприклад, для харків'ян такою людиною є Б. Чичибабін з віршем «С Украиной в крови я живу на земле Украины»)? У перекладі? Лишати людей без мови, з якою вони народилися, – це радянський вид терору. Виходом може бути – повернення

до мови Г.С. Сковороди з відміною певних подальших змін, що мали місце за царської влади та радянських часів.

Оскільки «руссіє» та «Росія» – це містифікація, то не можна використовувати до Московії як ці поняття, так й будь-яку термінологію на будь-якій мові з використанням відповідних коренів. Тоді відповідна національність, як це і закріплено українським фольклором та деякими топонімами (наприклад, «Москалівка» – це історичний район Харкова та деякі села на території України) є «москаль», а мова – «москальська» («російська» – теж поняття, яке не можна застосовувати, оскільки містить корінь «рос»). Дехто зауважить, що це ж їх самоназва, але ця самоназва мала й має на меті відтискання корінного народу (українців) від їх історичних коренів. Так само якісь люди могли назвати себе «польськіє», утворити державу «Полякія» та претендувати на польські землі та історію. Тому відповідні претензії та термінологія повинні відкидатися світовим суспільством. Окрім, можливо, поняття «рашизм», яке закріпить за собою увсю сукупність даної мімікрічної ідеології та її наслідки у вигляді загарбницької політики. Головна небезпека такої ідеології, що через поняття «руссіє» (як такі, що прийняли відповідний менталітет) та «руссій світ» (як сукупність людей із усього світу, які прийняли цей менталітет, у купі з православ'ям, яке мімікрувало та замінило православ'я Русі) відбувається повзуче захоплення всього світу

Частиною цієї містифікації стала «Руска» православна церква (РПЦ) з митрополією в Москві, але жодному місту на території Московії митрополія вселенським патріархом не надавалась. Це означає, що вся церковна система РПЦ, у тому числі й так звана Українська православна церква самостійно не може існувати, а повинна підпорядковуватись первинній митрополії, яка була надана Вселенським патріархом Києву в 988 році. Майже в усі часи Московія використовувала РПЦ для контролю та управління людьми. Тому довіри до неї, як до посередника у спілкуванні з Богом небагато. Але, наприклад, у Харкові, храмів Православної української церкви, яка отримала від Вселенського патріарха томос на самостійність у 2019 році, є лише декілька.

Явище, схоже на Українську православну церкву, існує в Харкові під назвою «Народна українська академія». Схожість проявляється в тому, що назва передбачає акцент на українській мові та традиціях. Але українська мова в наукових та методичних виданнях цього навчального закладу стала з'являтися лише в останні роки і навіть 2022 р. у науковому збірнику є багато статей мовою агресора. Тоді назва «Народна українська академія» – це ситуативна мімікрія без справжнього наповнення.

Харків довго був під тиском експансії «руської» мови. Але ще 150 років тому Слобожанщина була найбільш україномовним регіоном України, навіть у Харкові 50 % населення розмовляло українською [2]. Але на даний час – це майже повністю «русько»-мовне місто. Так, маловідомий харківський поет Ілляшенко Г.Р. (за походженням із Миргороду) ще будучи молодою людиною, не знав іншої мови, крім української. Але за роки життя та служби в Харкові з 1936 р. він став користуватися українською мовою лише для написання віршів, що для нього було віддушиною за мовної розлуки з Україною. Але спроби надрукуватися українською мовою в Харкові за радянських часів виявилися безуспішними. Відзначимо також, що в дитинстві Ілляшенко Г.Р. співав у хорі та знав багато пісень, а вже наприкінці життя в 1990 р. записав із них тексти декількох народних українських пісень, у яких звучала туга за Україною, та які, виявилось, дещо відрізнялися від відомих варіантів. Так, новою строфою у пісні «Побратався сокіл з сизокрилим орлом» виявилась «Навчи ж моїх діток високо літати / На чужині щастя навчи не шукати» [2].

Москальщину в нашій культурі необхідно ліквідувати, але відповідні дії повинні бути не відштовхуючі, а фільтруючо-поседнюючі. Необхідно відрізнити москальщину від творів різних народів України. Тому відповідні твори, які підтримують українську самобутність, необхідно вивчати в межах української літератури в перекладі – оскільки це наша загальна культура.

У москальській мові є багато слів, які можна вважати за помилки тлумачення українських або руських слів. Таке могло статися під час опанування руською мовою неслов'янським народами (питати – пытать, лягати – лягать, мова – язык, неділя – неделя тощо). Наприклад, «неділя» –

день тижня, коли не можна нічого робити, тоді в москальському варіанті етимологія незрозуміла. Таке непорозуміння могло виникнути, наприклад, якщо руськомовна людина звертаючись до іншомовної людини висловила: «Пройшла неділя, завтра до роботи». Радянська лінгвістична школа стверджувала, що «русская» мова походить від церковнослов'янської та давньоболгарської, але означені суттєві помилки тлумачення у словах загального вжитку свідчать про тісний мовленнєвий контакт руськомовної та іншомовної спільнот без перекладача.

Головна мета розвитку самоідентифікації в українському суспільстві – не боятися та не відштовхувати те, чого торкнувся «руській світ», а чітко відокремлювати – що є частиною українського полікультурного простору та спадщини, а що є проявами агресії москальщини, як в історичній площині за царизму чи радянських часів, так й у сучасності. Боязке відштовхування всього, чого торкнувся «руській світ», є саме проявами віктимізації української самосвідомості та культури. Складність у тому, що зазвичай ці складові змішані. Наприклад, на початку радянського періоду історії виник популярний скорочений варіант пісні «Їхали козаки...» у бравурному варіанті виконання, що остаточно приховало її первинний зміст у вигляді відображення архаїчного ритуалу та виставляло українських козаків як бандитів [3]. Можливо, щоби дослідити всі ці напластування необхідна робота цілого інституту або державної програми. Наприклад, у Харкові була акція «здай Пушкіна на макулатуру», чому не Тургенева з його «Асею» (у шкільній програмі, траплялось, «Асю» вивчали одночасно з «Дорогою ціною» М. Коцюбинського – світ москальського та світ українського розділя безодня).

радянських часів на книжкових полицях мешканців України залишилися тони пропагандистської літератури, що може стати бомбою уповільненої дії. А Пушкін має таке ж відношення до рашизму, як Ніцше до фашизму. Пушкіна звинувачують, що у поемі «Полтава» він позитивно ставиться до перемоги москалів, але водночас він об'єктивно оцінює позицію України щодо боротьби за незалежність [4], крім того, у деяких творах він критикує царизм, досліджує взаємовідносини чоловіка та жінки.

Не хочеться, щоб Україна перейшла на полювання на відьом та спалювання книжок. А що робити з Т. Шевченко, якщо він ілюстрував цю «Полтаву»? Тим не менш, в Україні не повинно бути жодної вулиці Пушкіна, як немає вулиці Ніцше, бо вони обидва не мають відношення до нашої історії і культури.

І знов таки, як бути Б. Чічібаїнім? Москальські джерела позначають його як представника своєї культури, хоча поет народився, творив усе життя та помер в Україні, а також ідентифікував себе як «з Україною в крові». Є він представником українського багатомовного культурного простору? Чи його необхідно викинути зі згадок та мапи Харкова? Якщо визнати його українським митцем, то необхідно наполягати, щоб це відмічали будь-які світові джерела. І це стосується ще багатьох письменників, поетів, художників та науковців.

Самоідентифікація українця – це не стан суспільства, а стан людини, який проявляється в розумінні факторів, які руйнують Україну, та які її підтримують, відроджують та розвивають (щоправда однакове позитивне ставлення до України та українськості у різних людей може сформувати різні шляхи для проявів такого ставлення). А суспільство та держава можуть допомагати освітньо та організаційно. Наприклад, під час виборів повинен звучати затверджений перелік українського фольклору регіонів України, щоб нагадати виборцям, що голосують вони за її розбудову. Також, вважаємо, важливим, щоб кожен українець разом із отриманням паспорту давав стислу присягу: «Обіцяю за будь-яких обставин захищати Україну, її цілісність та культуру».

ЛІТЕРАТУРА

1. Трегубов Д.Г., Трегубова І.М. Війна як інструмент «руської» глобалізації світу. *НПК з міжнародною участю «Традиційна культура в умовах глобалізації: виклики війни»*. Харків: ООМЦКМ, 2022. С. 200 – 207.
2. Трегубов Д.Г., Трегубова І.М. Ретроспектива відображення розлуки з Україною в пісенній творчості українців. *Культура України*. 2019. № 66. С. 30–42. URL : <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/10164>.

3. Трегубов Д.Г., Трегубова І.М. Взаємозв'язок формул календарно-обрядової та шлюбної семантики в піснях весняного й весільного циклів. *Культура України*. 2021. № 72. С. 45 – 52.
4. Роздобудько І. Пушкін: боротьба за незалежність України викликала повагу. *Радіо Свобода*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/pushkin-istoriya-rusiv-borotba-ukrayintsiv-za-nezalezhnist/31269509.html> (дата звернення 09.04.2023).

Юлія СОЛОВЙОВА СЕМАНТИКА АРХЕТИПНИХ ОБРАЗІВ УТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА БІЛАСА (НА МАТЕРІАЛІ ПАННО «КОСІВСЬКИЙ БАЗАР»)	259
Валентина СУШКО ДО ПИТАННЯ ЕТНОГЕНЕЗУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ	263
Карина ТОВКАЙЛО РАДИЦІЯ СВЯТКУВАННЯ СВЯТА НАУМА В УКРАЇНІ	266
Дмитро ТРЕГУБОВ, Ірина ТРЕГУБОВА РОЗВИТОК ПРОЦЕСІВ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ	269
Галина ФЕСЕНКО ДІМ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ВАРШАВИ	277
Людмила ЧАБАК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРЕЗ ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ТА КОНСОЛІДАЦІЮ НАЦІЇ	284
Алла ЧАГОВЕЦЬ, Катерина ВІСТИЗЕНКО КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ДОРΟΣЛОГО ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ	287
Марія ЧЕРНЯВСЬКА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНИХ ІГОР	291